

HELLEVOETSLUIS CAMPING DE QUACK

Een onderzoek naar de gaafheid van de top van
het Hollandveen door middel van grondboringen

M.C. Dorst

BOORrapporten 248

Gemeentewerken
Gemeente Rotterdam

Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam (BOOR)

HELLEVOETSLUIS CAMPING DE QUACK

Een onderzoek naar de gaafheid van de top van
het Hollandveen door middel van grondboringen

M.C. Dorst

BOORrapporten 248

HELLEVOETSLUIS CAMPING DE QUACK

Een onderzoek naar de gaafheid van de top van het Hollandveen door middel van
grondboringen

M.C. Dorst

Tekeningen: M.C. Dorst

BOORrapporten 248
2005

Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam
Ceintuurbaan 213B
3051 KC Rotterdam

1.	INLEIDING	4
2.	DOEL VAN HET ONDERZOEK	5
2.1	Onderzoeksgebied	5
2.2	Geplande werkzaamheden	5
2.3	Aandachtspunten	5
2.4	Archeologische potentie	6
2.5	Aantasting archeologische waarden	6
2.6	Doelstelling	6
3.	ONDERZOEKSMETHODE	8
4.	RESULTATEN	12
4.1	Geologie	12
4.2	Archeologie	13
5.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	14
LITERATUUR		15
AFKORTINGEN		16

Tijdtabel.

2000	Geologie	Klimaat	Vegetatie	Archeologische perioden
1500	Duinkerke III	Subatlantic	koeler	Late Middeleeuwen B
1000	Tiel III			Late Middeleeuwen A
500	Duinkerke II		vochtiger	Vroege Middeleeuwen
0	Tiel II			Romeinse Tijd
500	Duinkerke I			Late IJzertijd
1000	Tiel I			Midden-IJzertijd
1500	Duinkerke 0	Subboreaal	koeler	Vroege Bronstijd
2000			droger	Late Neolithicum
2500	Calais IV			Midden-Neolithicum
3000	Calais III			Vroeg Neolithicum
3500	Gorkum III			
4000	Calais II			
4500	Gorkum II			
5000				
5500	Calais I			
6000	Gorkum I			
7000				
7500		Boreaal	warmer	
8000		Preboreaal	warmer	
8500			berk	
9000				
9500	Kreftenheye	Pleistocene	Late Dryas	Laat-Paleolithicum
			toendra	

1. INLEIDING

In opdracht van de Stichting Recreatiecentrum Nieuw Helvoet wordt het project herinrichting en uitbreiding camping De Quack in Hellevoetsluis archeologisch begeleid door het Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR). Het plangebied is weergegeven in afbeeldingen 1 en 2. Bij de herinrichting en uitbreiding van de camping zullen grondwerkzaamheden worden uitgevoerd. Indien op de locatie archeologische waarden aanwezig zijn, kunnen deze hierbij worden aangetast.

Het plan van aanpak van een archeologische begeleiding bestaat in de regel uit drie fasen:
 Fase 1: inventarisatie en waardering van archeologische vindplaatsen;
 Fase 2: selectie van behoudenswaardige archeologische vindplaatsen en advisering over het beleid ten aanzien van vindplaatsen;
 Fase 3: documentatie van behoudenswaardige, maar niet in situ te handhaven vindplaatsen.

In afwijking van de reguliere gang van zaken is in plangebied camping De Quack de archeologische begeleiding niet begonnen met de inventarisatie van archeologische vindplaatsen, maar met een onderzoek dat inzicht moest verschaffen in de mate van gaafheid van de top van het zogenaamde Hollandveen - het stratigrafisch niveau met de grootste archeologische potentie vanwege de mogelijke aanwezigheid van vindplaatsen uit de Romeinse Tijd - in het plangebied. Bij onderzoek in de jaren negentig van de vorige eeuw van het terrein van het recreatiepark Citta Romana ten oosten van het plangebied (met vindplaats 15-25 uit de Romeinse Tijd in de top van het Hollandveen; Moree e.a. 2002, 133-134) is namelijk gebleken dat voorafgaand aan de vorming van een daar aanwezig overstromingsdek uit de Late Middeleeuwen (Afzettingen van Duinkerke IIIb) de ondergrond sterk was geërodeerd.

Hierbij zijn forse delen van de top van de dikke laag Hollandveen verdwenen. Vanwege de nabije ligging wordt verondersteld dat ook in plangebied camping De Quack het Hollandveen - met eventuele vindplaatsen uit de Romeinse Tijd - sterk zal zijn aangetast door erosie in de Late Middeleeuwen. Het voorliggend rapport bevat het verslag van de eerste stap van de archeologische begeleiding van het plangebied camping De Quack: een onderzoek naar de mate van gaafheid van de top van het Hollandveen in het plangebied. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van het zetten van grondboringen.

Op basis van de resultaten van dit booronderzoek worden aanbevelingen gedaan ten aanzien van de verdere aanpak van de archeologische begeleiding van de herinrichting en uitbreiding van de camping. Is het Hollandveen inderdaad sterk aangetast over grote oppervlakten als gevolg van de middeleeuwse overstromingen, dan kan verder archeologisch onderzoek achterwege worden gelaten. Indien de top van het Hollandveen nog ongeschonden aanwezig is, dan moet de archeologische inventarisatie alsnog worden uitgevoerd in het plangebied.

2. DOEL VAN HET ONDERZOEK

2.1 Onderzoeksg gebied

Het plangebied camping De Quack bevindt zich direct ten westen van de bebouwde kern van de plaats Hellevoetsluis in de gelijknamige gemeente (Afb. 1 en 2). Het gebied wordt in het noorden begrensd door de Voorweg, in het oosten door de Parkweg en het terrein met woningen van het recreatiepark Citta Romana en in het zuidwesten en westen door de Duinweg. Het plangebied bestaat een oppervlak van ongeveer 21 ha en heeft de centrumcoördinaten 65.394/428.510.

2.2 Geplande werkzaamheden

Binnen het plangebied zijn drie deelgebieden te onderscheiden, welke zijn aangegeven in afbeelding 2. Forse delen van de huidige camping worden heringericht; deze arealen worden aangeduid als deelgebied A (oppervlak circa 8 ha). Van deelgebied B blijft de bestaande inrichting gehandhaafd. Ten noorden van deelgebied B zal de camping worden uitgebreid met een perceel dat wordt aangeduid als "Land van het Manneke" (deelgebied C, oppervlak circa 3,5 ha). Deelgebied C is nu nog in gebruik als grasland.

De herinrichting van deelgebied A en de uitbreiding met deelgebied C in de nabije toekomst brengt grondverzet met zich mee. Watergangen aan de rand van het plangebied worden verbreed, beplantingszones worden aangelegd, nutstleidingen worden gelegd en oppervlakteverhardingen worden aangebracht. Tevens zal beperkte - verangende - nieuwbouw van een kantoor, dienstgebouw, recreatiegebouw, een kleine campingwinkel en mogelijk ook enkele sanitaire voorzieningen plaatsvinden. Met betrekking tot deze nieuwbouw staat zowel de uiteindelijke locatie als de te verstoren diepte nog niet vast.

2.3 Aandachtspunten

Gedurende een beschieden bureau-onderzoek zijn voor het plangebied de bestaande relevante gegevens geïnventariseerd, waarbij onder meer is gekeken naar archeologische, geologische en historisch-geografische aspecten. De volgende aandachtspunten zijn voor het plangebied camping De Quack van belang.

CHS

Deelgebied A is voor een fors deel - de arealen grenzend aan de Duinweg, 4 ha groot - gelegen in een zone met - volgens kaart 1.b (archeologische waarden) van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland regio Voorne-Putten en Goeree-Overflakke - een zeer lage kans op de aanwezigheid van archeologische sporen (Afb. 2). Hier hoeft geen archeologische begeleiding plaats te vinden. De overige delen van deelgebied A alsmede geheel deelgebied C bevinden zich in een zone met een redelijke tot grote kans op de aanwezigheid van archeologische sporen. De ontwikkeling van plangebied camping De Quack dient hier archeologisch te worden begeleid op grond van de nota van de provincie Zuid-Holland 'Regels voor Ruimte' 2005.

Deelgebied B ligt ook in de zone met een redelijke tot grote kans op de aanwezigheid van archeologische sporen. Dit areaal valt - zoals reeds gezegd - echter buiten het te herinrichten gebied, zodat hier geen archeologische begeleiding is vereist.

Bekende archeologische vindplaatsen In het onderzoeksgebied zijn geen archeologische waarden bekend. Er is niet eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd. Ongeveer 200 meter ten oosten van het plangebied bevindt zich een vindplaats uit de Romeinse Tijd (BOOR-vindplaatscode 15-25). De archeologische resten van deze locatie zijn aangetroffen in de top van een laag veen (Hollandveen, zie Geologische gegevens TNO-NITG) en

worden afgedekt door een middeleeuws overstromingsdek (Afzettingen van Duinkerke III, zie Geologische gegevens TNO-NITG).

Cartografisch en historisch onderzoek Het plangebied bevindt zich in Polder Quack. Deze polder is rond 1475/1476 gevormd; in 1554 is het gebied herdijkt. Het (beperkte) cartografisch (Top. Bureau 1857) en historisch onderzoek heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor de eventuele aanwezigheid in het plangebied van archeologische waarden die na de vorming van de Polder Quack zijn te dateren.

Geologische gegevens TNO-NITG Afgaande op de Toelichtingen bij de Geologische Kaart van Nederland 1:50.000, Kaartblad Rotterdam West (37 W) (Van Staalduinen 1979) is de globale opbouw van de bovenste delen van de bodem in het plangebied als volgt. De ondergrond wordt gevormd door de klastische Afzettingen van Calais met veen (Hollandveen). Op de Afzettingen van Calais rust een dik pakket veen dat eveneens tot het Hollandveen wordt gerekend. De top van de sequentie bestaat uit een overstromingsdek dat gevormd is in de Late Middeleeuwen (Afzettingen van Duinkerke IIb). De holocene klastische afzettingen en veenpakketten worden gerekend tot de Westland Formatie.

Geologische gegevens BOOR Bij onderzoek van het terrein van het recreatiepark Citta Romana (met vindplaats 15-25 uit de Romeinse Tijd) ten oosten van het plangebied is gebleken dat voorafgaand aan de vorming van de bovengenoemd overstromingsdek uit de Late Middeleeuwen (Afzettingen van Duinkerke IIb, zie geologische gegevens TNO-NITG) de ondergrond sterk is geërodeerd. Hierbij zijn forse delen van de top van de dikke laag veen (Hollandveen) verdwenen.

2.4 Archeologische potentie

Op grond van bovenstaande informatie over de bodemopbouw van het plangebied en de nabije omgeving en gegevens verkregen uit het archeologisch onderzoek in de nabije omgeving kan de archeologische potentie van het plangebied worden aangegeven. In het bodemtraject top van het bovenste pakket Hollandveen - maaiveld zijn sporen uit de periode IJzertijd - Nieuwe Tijd te verwachten. Vooral de top van het Hollandveen, met mogelijk vindplaatsen uit de IJzertijd, Romeinse Tijd en Middeleeuwen, heeft archeologische potentie. Dit niveau kan waardevolle archeologische gegevens leveren over het landschap van voor de overstromingen van het gebied van voor de overstromingen in de Late Middeleeuwen. Archeologische en historische gegevens over dit landschap zijn zeer schaars.

Onderzoek op het terrein van Citta Romana door het BOOR heeft uitgewezen dat de top van het Hollandveen daar sterk is aangetast gedurende overstromingen in de Late Middeleeuwen. Het is niet uit te sluiten dat ook in het plangebied Camping De Quack de top van het veen is geërodeerd. Is dit geval, dan is de kans dat zich in de ondergrond (nog) ongeschonden vindplaatsen uit de IJzertijd, Romeinse Tijd of Middeleeuwen bevinden zeer klein.

2.5 Aantasting archeologische waarden

De ontwikkeling van het project gaat gepaard met grondroerende activiteiten. Hierbij kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden worden aangetast.

2.6 Doelstelling

Op basis van bovenstaande punten is de volgende doelstelling geformuleerd voor de eerste stap van de archeologische begeleiding van de ontwikkeling van het plangebied Hellevoetsluis camping De

Quack.
Voordat de archeologische inventarisatie wordt uitgevoerd (normaal de eerste fase van een gangbare archeologische begeleiding, zie Hoofdstuk 1 Inleiding), dient eerst inzicht te worden verkregen in de mate van gaafheid van de top van het Hollandveen - het stratigrafisch niveau met de grootste archeologische potentie - in het plangebied. Is dit niveau sterk aangetast als gevolg van de middeleeuwse overstromingen, dan kan verder archeologisch onderzoek achterwege worden gelaten. Indien de top van het Hollandveen nog ongeschonden aanwezig, dan moet de archeologische inventarisatie alsnog te worden uitgevoerd.

De doelstelling heeft geleid tot het uitvoeren van een booronderzoek tussen 21 en 23 juni 2005 door mevrouw M. Stronkhorst en de heer M.C. Dorst (beiden BOOR).

3. ONDERZOEKSMETHODE

Het onderzoek binnen het plangebied camping De Quack bestond uit een kartering door middel van grondboringen. Er is gebruik gemaakt van een edelman met een doorsnede van 7 cm en een gutsboor met een doorsnede van 2,5 centimeter. In totaal zijn 36 boringen gezet.

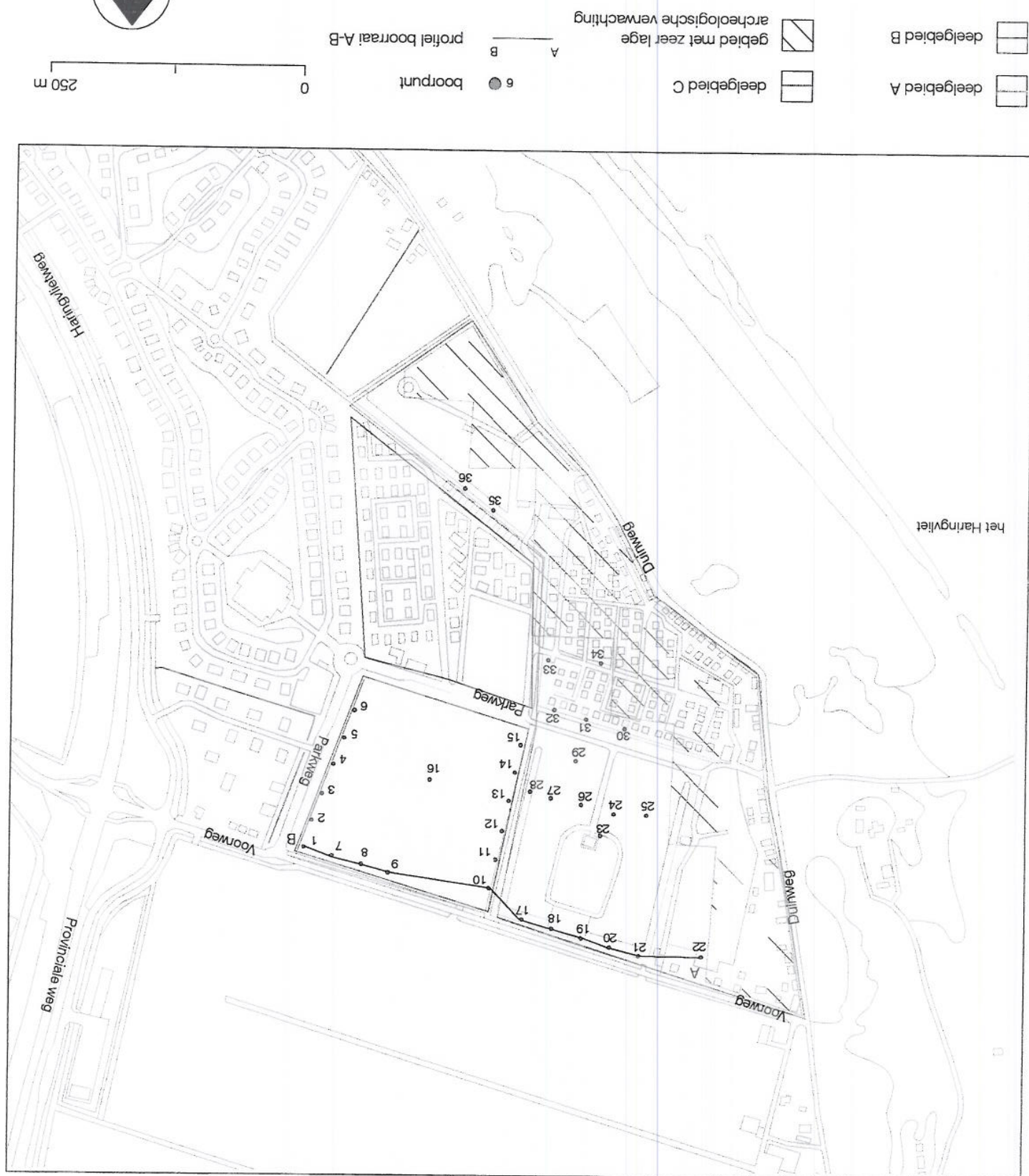
Het zetten van grondboringen is een non-destructieve manier van onderzoek om archeologische vindplaatsen te lokaliseren. Benadrukt moet worden dat er ook kleinschalige archeologische verschnijnselen zijn die met boringen niet of nauwelijks zijn te traceren, zoals bijvoorbeeld graven of oude percelingsgrenzen.

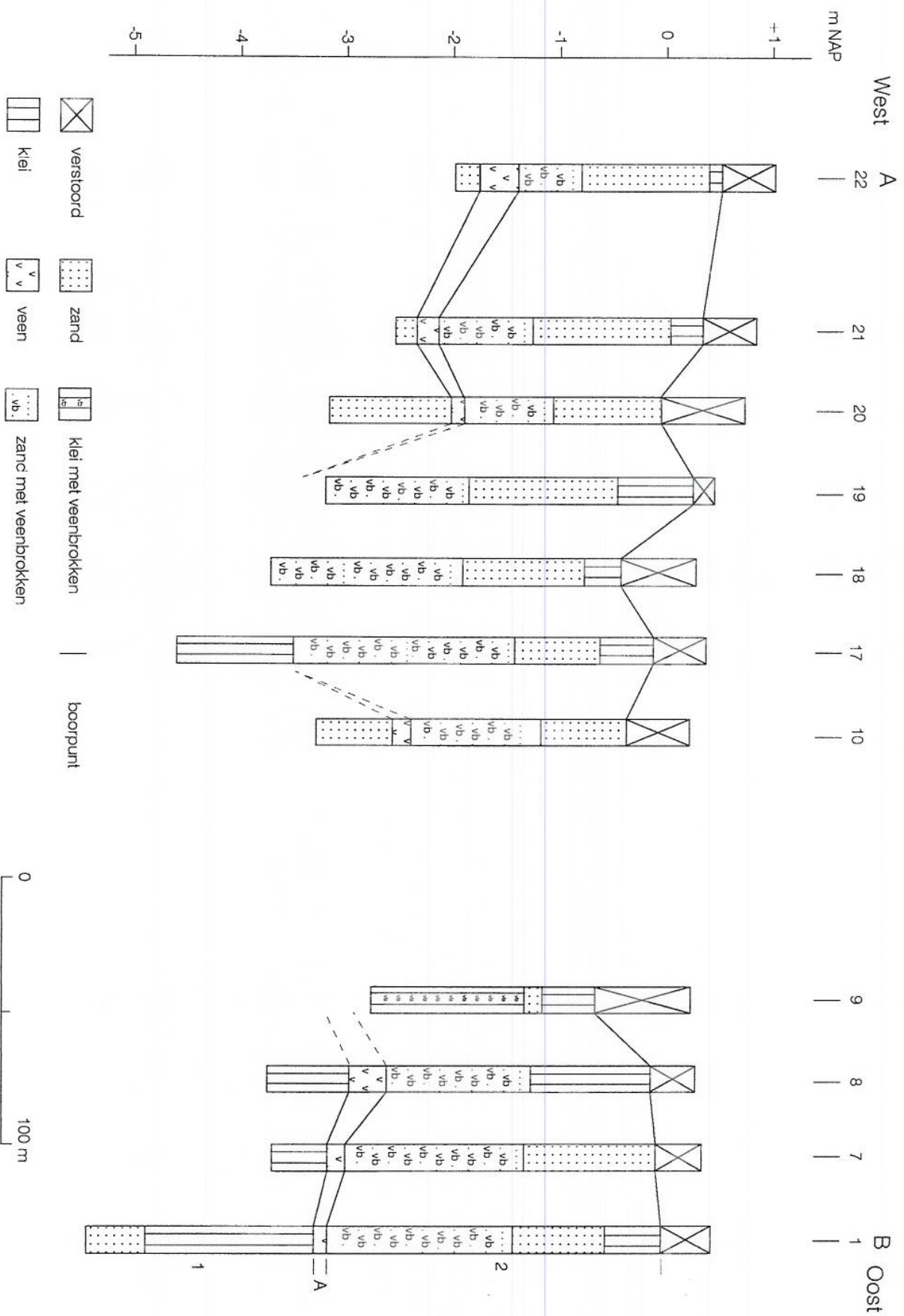
Een archeologische laag is in de boor herkenbaar als een zogenaamde 'vuile' laag. Zo'n archeologische laag kan bijvoorbeeld aardewerk, houtskool en/of bot bevatten. Ook afwijkingen in de reguliere bodemopbouw kunnen een goede indicatie voor menselijke activiteiten in het verleden zijn. Gedurende het boren wordt tevens gelet op de geologische opbouw van de bodem. Inzicht in de bodemopbouw is noodzakelijk om beter te kunnen inschatten waar zich mogelijk archeologische waarden bevinden en om de archeologische potentie van een gebied te bepalen; zo kan er dus gerichter archeologisch onderzoek plaatsvinden. Daarnaast zijn de boorlocaties zoveel mogelijk geplaatst op locaties die al met zekerheid verstoord gaan worden. Dit betreft met name de uitbreiding van de al aanwezige watergangen.

Aan de noordzijde - in de gebieden A en C - is over de grootste lengte van het plangebied een raai van 11 boringen gezet. De onderlinge boorafstand bedraagt doorgaans 30 meter (afb. 2). Binnen de gebieden C zijn twee noord-zuid georiënteerde raaien met elk 6 boringen uitgezet. De resterende boringen zijn verdeeld over de twee de gebieden A en

C geplaatst. Het westelijke deel van het plangebied, waarvoor een zeer lage verwachting voor de aanwezigheid van archeologische waarden geldt, is gedurende dit booronderzoek niet onderzocht. Het merendeel van de boringen is door het Hollandveen (indien aanwezig) tot in de top van de Afzettingen van Calais gezet. Ze reiken in de regel tot een diepte tussen 3,0 en 4,0 meter beneden maaiveld. Enkele boringen zijn doorgezet tot diepten tussen 4,0 en 5,9 meter. De boorlocaties zijn in het veld ingemeten en ingetekend op een veldkaart. Voor het registreren van de boorprofielen en eventueel aanwezige archeologische indicatoren is gebruik gemaakt van standaard boorformulieren.

Afb. 2. Onderzoeksgebied camping De Quack met deelgebieden en ligging van boorpunten

Afb. 3. Profiel A-B. Voor ligging zie afbeelding 2.
 Legenda: 1. Klastisch pakket 1; A. Organisch pakket A; 2. Klastisch pakket 2.

4. RESULTATEN

4.1 Geologie

Hieronder volgt een beschrijving van de vier afzettingseenheden die in het bodemprofiel op de locatie camping De Quack zijn onderscheiden. Deze zijn in afbeelding 3 aangegeven en zijn hieronder van onder naar boven beschreven.

Voor een nadere toelichting op de ouderdom, klimaat, landschap en archeologische periode wordt verwezen naar de Tijdstabel op bladzijde 3.

Klastisch pakket 1

Van het diepst gelegen klastische pakket is alleen de bovengrens bepaald; de ondergrens is niet vastgesteld. De dikte is dus niet bekend.

Klastisch pakket 1 bestaat uit een pakket matig tot sterk kleilig zand of weinig tot matig zandige klei dat in het bovenste traject licht geband is. De afzettingen zijn grijs van kleur en bevatten een matige hoeveelheid rietbladeren en sporadisch een schelpfragmentje. De overgang naar het bovenliggende organisch pakket A bestaat uit een dun laagje (gemiddeld circa 10 cm) zandige, sterk organische /

veilige klei dat donkergrijs tot zwart van kleur is.

Klastisch pakket 1 wordt gerekend tot de Afzettingen van Calais. Gelet op de

hoogteligging van het pakket en de geografische ligging van het plangebied kan gedacht worden aan de lokale Hellevoeterand-afzetting dat behoort tot de Afzettingen van Calais IV.

Organisch pakket A

Op klastisch pakket 1 is een veenpakket met rietresten aanwezig. Dit pakket is in slechts 17 van de 36 boringen aangetroffen.

De overgang van organisch pakket A naar het bovenliggende klastisch pakket 2 is erosief. In nagenoeg alle boringen waar

organisch pakket A is aangetroffen, blijkt de top ervan sterk te zijn geërodeerd.

Slechts in 1 boring kon de top van het

veen als licht geërodeerd worden gekenmerkt. Dit betreft boring 32, waar het veenpakket een (rest)dikte had van 77 cm. De top hiervan lag op 1,62 m - NAP. Uit het verschil tussen de gemiddelde dikte van het veenpakket van circa 16 cm met de dikte zoals die is aangetroffen in boring 32 kan opgemaakt worden dat forse delen van het veen zijn verdwenen als gevolg van erosie in de Late Middeleeuwen (zie klastisch pakket 2). In de 19 boringen waar organisch pakket A niet is aangetroffen, is de veenlaag waarschijnlijk in zijn geheel opgeruimd door erosie. Niet geheel uit te sluiten echter is de mogelijkheid dat het veen zich plaatselijk op een grotere diepte - dieper dan de diepte tot waar is geboord - bevindt. Als gevolg van de grote belasting met jongere afzettingen is de laag daar mogelijk diep in de ondergrond weggedrukt.

Organisch pakket A wordt gerekend tot het Hollandveen.

Klastisch pakket 2

Op organisch pakket A bevindt zich een laag grijs tot bruingrijs kleilig zand of zandig klei. Op een aantal plaatsen is het zand of de klei licht organisch en afwisselend geband. In vrijwel alle boringen zijn in dit afzettingspakket

brokken verslagen veen aangetroffen. Alleen in boringen 16, 17, 18 en 19 zijn

geen veenbrokken aangetroffen, alleen dunne veenige lensjes. Met name de

boringen 17, 18 en 19 - waarin dit pakket geheel uit grijs zand met dunne veenige lensjes bestaat - vertegenwoordigen mogelijk de loop van een oude

geul(bedding). De in het zand aangetroffen schelpen (mossel, wadslakje) geven aan dat het pakket in

een marien milieu is gevormd. De top van het onderliggende organische

pakket A is in nagenoeg alle boringen verdwenen gedurende een periode van

sterke erosie direct voorafgaand aan de vorming van klastisch pakket 2 in de Late

Middeleeuwen. Tijdens deze transitie fase drong het zeeewater via gulen en

overstromingen tot ver landinwaarts, waarbij grote delen van Voorn

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Tussen 21 en 23 juni 2005 is een archeologische inventarisatie in het plangebied camping De Quack uitgevoerd.

Geconstateerd kan worden is dat de kans dat bij de geplande (her)inrichtingswerkzaamheden archeologische waarden worden aangetast zeer klein is. Gedurende het booronderzoek zijn namelijk in geen van de 36 boringen archeologische indicatoren aangetroffen. Daarnaast is in nagenoeg alle boringen waarin het Hollandveen werd aangetroffen de top ervan - het stratigrafisch niveau met archeologische potentie - verdwenen als gevolg van erosie in de Late Middeleeuwen (zie paragraaf 4.1). In de boringen waarin het Hollandveen niet is aangetroffen, is de laag in zijn geheel verspoeld door erosie of is het veen - zeer waarschijnlijk met een geërodeerde top - diep in de ondergrond weggedrukt als gevolg van de grote belasting met jongere sedimenten. De archeologische waarde van het pakket Afzettingen van Duinkerke IIIb en de geroerde top hiervan is nihil.

Gelet op bovenstaande conclusies luidt de aanbeveling dat binnen het plangebied camping De Quack geen voorzieningen hoeven te worden getroffen om archeologische waarden te behouden of te ontzien. Zonder verder archeologisch onderzoek kan gestart worden met de voorgenomen werkzaamheden. Wel dient altijd rekening gehouden te worden met zogenaamde toevalsvondsten. Hiervan dient men de provinciaal archeoloog dan wel de gemeentelijke archeoloog (BOOR) te informeren. Het BOOR is bereid hierin te adviseren.

LITERATUUR

- J.M. Moree, A. Carmiggelt, T.A. Goossens, A.J. Guiran, F.J.C. Peters, M.C. van Trierum, Archeologisch onderzoek in het Maasmonddgebied: *BOORbalans 5, Bijdragen aan de bewoningssgeschiedenis van het Maasmonddgebied*, A. Carmiggelt (edit), Rotterdam, 2002, 133-134.
- Staalduinien, C.J. van 1979: Toelichtingen bij de Geologische kaart van Nederland 1:50.000, Rotterdam 37 West (37 W), Haarlem.

